

Ako pokračoval tvoj vzťah s budúcim manželom ?

Laco za mnou chodieval k Maškovcom na Fučíkovu ulicu, býval totiž hneď za rohom na Kúpeľnej. Bol to byt, v ktorom sa posledné mesiace pred koncom vojny v Bratislave skrýval. Istý prešovský známy mu na jeseň 1944 zveril kľúče od svojho bytu, keď s rodinou ušiel z Bratislavy, lebo sa bál, že tam môže byť prechod frontu nebezpečný. A keďže ten pán potom po vojne zostal na východnom Slovensku, Laco ten byt po ňom definitívne prebral.

Postupne si sa zoznamovala aj s jeho priateľmi ?

Aby ma nejako uviedol do bratislavskej spoločnosti, vzal ma na návštevu k svojim priateľom Štefanovcom. Obaja – Emil a Magda – boli Lacovi rovesníci, obaja pracovali v rozhlase. Magda

bola štíhla, elegantná a sofistikovaná mladá Bratislavčanka so zvláštnym trpkým humorom. S Lacom sa spriatelila po telefóne. Keď ešte z Prešova diktoval do bratislavského štúdia svoje humoristické príspevky aj celé programy, často ich preberala práve ona. Magde sa jeho vtipy ohromne páčili, aj na ne vtipne reagovala, takže keď v 1942 prišiel do Bratislavy, bol na ňu veľmi zvedavý. A potom sa veľmi rýchlo s oboma spriatelil ešte počas vojny, keď v Bratislave žil v poloilegalite a pracoval ako zvukový technik Slovenského rozhlasu. Magda bola o desať rokov staršia a pripadala mi veľmi dospelá a sebaistá. Vycítila som, že som na ňu neurobila veľmi dobrý dojem. Zrejme si pomyslela, čo si to ten Laco dovedol za dedinské kozla. Najlepšie sa mi pri tom prvom stretnutí darilo s ich synom Petrom, ale ten mal vtedy len päť rokov. S Magdou sme

Vianoce u Maškovcov s tetou Adelou Farkašovou, Rudolfom, Klárou a Sylvou Maškovcami

sa ale potom pomerne rýchlo skamarátili, myslím, že najmä odvtedy, čo zistila, že aj ja viem slušne po francúzsky a že dobre zaberám na jej špeciálny humor.

Nadalej si študovala ?

Áno, a Laco trval aj na tom, že sa musím čo najskôr naučiť písať na stroji. Klárin muž Rudo mal v Živnostenskej banke kolegu, ktorý tiež musel zachraňovať ženu pred rasovými zákonmi a to obe rodiny zblížilo. Mali doma písací stroj, čo vtedy nebolo až také bežné, tak ma tam poslali, aby som si to u nich nacvičila. Zohnala som si nejakú príručku a prinútila som sa písať hneď desiatimi prstami. Laco ma nabádal, aby som sa pokúsila prekladať z francúzštiny. Doniesol mi nejaké divadelné hry vo francúzštine. Skutočne som z nich zopár preložila a Slovenský rozhlas ich odvysielal. Pamätám si, že jednou z nich bola hra Jeana Anouilha *Cestujúci bez batožín*, krásny, trochu melancholický príbeh mladíka, ktorý sa po strate pamäti odmieta priznať k vlastnej identite, lebo sa sám sebe vôbec nepáči.

Ako sa ďalej vyvíjal váš vzťah ?

1945

Na Vianoce 1945 sme boli všetci spolu u Maškovcov a tam ma Laco oficiálne požiadal o ruku. Bola som veľmi šťastná, všetci boli veľmi spokojní, až na jeden háčik. Keď sme sa s tetou Adelou v júni vrátili do Košíc, jej syn, môj bratranec Pali (ten čo ma vodil na rande so svojimi dievčatami, keď som mala osem a on devätnásť rokov), sa okamžite ozval z USA, že po nás príde a obe nás vezme do Ameriky, len čo nám vybaví imigračné vízum. Na Paliho som sa síce tešila, ale vôbec som nemala v úmysle ísť do Ameriky. Mala som pocit, že ak sa vyberiem do Ameriky, zapadnem tam do začarovaného rodinného kruhu, ktorý bude o mne rozhodovať. Možno som bola nevďačná, veď mi zachránili život, ale chcela som konečne čosi robiť na vlastnú päsť, napríklad s francúzštinou a s angličtinou, a tušila som, že sa tam k tomu tak ľahko nedostanem. Jednoducho

sa mi celá tá americká životná perspektíva zdala nezaujímavá napriek tomu, že Pali mi bol blízky a milý.

Bola som aj náramne zvedavá, ako sa to na Slovensku a v celom Československu bude vyvíjať. Bolo to pre mňa vzrušujúce, lebo bolo jasné, že život sa tu už asi nevráti do starých, zabehaných koľají. Vtedy som priam dychtila po čomsi novom, dovtedy nevyskúšanom. Pravda, aj socializmus a jeho perspektívu u nás som si predstavovala naivne, myslela som si, že u nás ten systém bude fungovať tak, že si povyberá to najatraktívnejšie zo sovietskych skúseností, ale zároveň nadviaže na tie najlepšie – demokratické tradície prvej republiky. V roku 1945 sa to tak mnohým javilo. Mala som intenzívny pocit, že svet mojich rodičov sa navždy skončil, že ho nemožno viac kriesiť a že po Mnichove sa už ani nemáme prečo orientovať a spoliehať na Francúzsko ani na Anglicko.

Napokon, celý holokaust a všetko to hrozné, čo sa za vojny stalo, som pokladala aj za prejav a dôkaz morálneho krachu starého sveta, o ktorom som bola presvedčená, že sa už v pôvodnej podobe nedá postaviť na nohy. No zároveň to podľa mňa nebol krach možnosti asimilácie židovstva a ďalšieho nášho života v prostredí, v ktorom sme sa narodili a vyrástli. Pritom som uznávala aj sionizmus ako formu riešenia pre tých, ktorí sa jednoznačne rozhodli pre svoju židovskú identitu. V Prešove sa v tom čase skupina o čosi mladších ľudí odo mňa, ktorí stratili vo vojne rodičov, chystala na cestu do Izraela. Zo srdca som im priala šťastie a úspech pri zakladaní nového židovského štátu, ale ani vo sne mi nezišlo na um, aby som sa k nim pridala. Nuž teda tak ako príchod Kláry do Košíc vyriešil moju dilemu medzi Prahou a Bratislavou, teraz, keď ma Laco požiadal o ruku, som povedala veľmi nadšene a okamžite „áááno“. Prirodzene, veď som bola zamilovaná, mala som Lacka rada aj sa mi páčil, aj ma zaujímal všetko, čo robil a čo mi rozprával, nebol to pre mňa nový človek, ktorému by som sa potrebovala prispôbovať, všetko o mne vedel, bolo tu aj

to spojenie s mojím bývalým životom, s Prešovom. A nemuse-
la som rozmýšľať, ako Palimu vysvetlím, prečo nechcem ísť do
jeho bájnej Ameriky.

Tvoja teta Adela odišla do USA ?

Pali si naozaj dal neuveriteľnú námahu, aby pre svoju matku
vybavil imigráciu. V tom čase bolo v Spojených štátoch dosť
mladších mužov a žien, ktorých rodičia prežili holokaust a oni
ich chceli dostať do Ameriky, ale myslím, že Pali bol jeden
z prvých, ktorému sa to skutočne podarilo. Tete bolo určite veľ-
mi ľúto, že sa so mnou musí rozlúčiť, veď ma považovala za
svoje tretie dieťa. Ale rešpektovala moje rozhodnutie. Laca si
obľúbila, vážila si ho.

Neobávali sa nechať ňa v povojnovom Československu ?

Nie. Teta bola predsa vydatá za bývalého sociálnodemokra-
tického funkcionára a Pali, ako mi neskôr povedal, bol vtedy
ešte väčšmi ľavicovo orientovaný než jeho otec. Vo vtedajšom

S bratrancom Palim (Paulom
Farkašom) v Bratislave (jar 1946)

vývoji v Československu nevideli nič hrozivého a pokojne ma tu nechali v dobrých rukách Lacka a jeho mamy.

Ale vlastne predbieham. Keď sme sa na Vianoce zasnúbili, Pali bol ešte v New Yorku a teta Adela sa s nami tešila pod Klárikiným striedmo ozdobeným stromčekom. Laco vo svojom trojizbovom byte na Kúpeľnej usporiadal veľkého Silvestra. Pozval Kláru s Rudom, Štefanovcov, Petra Karvaša, herca Martina Gregora s jeho ženou Magdou. Martina Gregora mal Laco veľmi rád a úprimne si vážil, ako ochotne a úspešne vystupoval v jeho rozhlasových kabaretoch. A to aj v čase, keď ešte bol hviezdou Národného divadla a, pokiaľ mu dovolili, aj neskôr, keď ho už za slovenského štátu vyhnali z javiska pre jeho židovský pôvod. Vtedajší kultúrni koryfejovia mu nevybavili výnimku. Teraz, po návrate do divadla, bol čosi ako hrdina a nesporne aj obeť krutej tváre „usmievavého“ vojnového slovenského štátu. Na Silvestra v tom roku 1945 to bolo ako kedysi u nás doma: niečo príjemné a malé sa pojedlo, vypilo sa trocha vína a veľa sa rozprávalo, vtipkovalo a najmä tancovalo. Z gramofónu znel džez a Voskovec s Werichom. S Lacom sme potom mali každý rok našu súkromnú minioslavu – výročie nášho silvestrovského zoznámnia.